

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Оліфер О.Є.

аспірант,

Криворізький державний педагогічний університет

СОЦІАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Проблема ідентичності особистості загалом формулюється як тотожність особистості собі в часі, коли стверджують, що особистість x_1 у часовому проміжку t_1 – це така ж сама особистість, що x_2 на відрізку часу t_2 . Згадана проблема є багатоаспектною, зазвичай у ній виділяють онтологічний та гносеологічний аспекти.

Онтологічний аспект є історично першим. Його основи були закладені у філософії Нового часу Дж. Локком, який зазначав, що тотожність буття різних суб'єктів не однакова. Якщо тотожність неживої речовини залежить від незмінності матерії, із якої вона складається, то ідентичність рослини або тварини полягає в єдності одного життя, тобто жива істота зберігає тотожності із собою, поки живе. Щодо ідентичності особистості, то вона полягає у протяжності однієї свідомості у часі [5, с. 184-188].

Онтологічний аспект проблеми полягає в тому, що особистість повинна зберігати свою тотожність попри зміни. Від XVIII до XX ст. основним питанням онтологічної тотожності залишається проблема критеріїв ідентичності, тобто що саме забезпечує цю тотожність. Традиційно виокремлюють два критерії: фізичний та психічний. Представники першого наполягають, що особистість залишається нумерично незмінною, тобто тотожною собі за числом, тому що вона є одним фізичним тілом; а представники другого вважають, що саме протяжність психічних процесів у часі є надійною засадою тотожності особистості. Якщо перефразувати онтологічний аспект у більш простій формі, то ми можемо редукувати його до класичної проблеми філософії про первинність та вторинність матеріальної чи нематеріальної субстанції.

Гносеологічний аспект пов'язаний із необхідністю зберігати свою тотожність задля пізнання світу. Суб'єкт пізнання повинен залишатися єдиним за числом і тотожним собі, для того щоб пізнання взагалі було можливе. Основне питання, що вони перед собою ставлять: як може бути суб'єкт тотожним собі, якщо його досвід переривається під час пізнання.

Однак починаючи із 70-х рр. XX ст. у дебатах оформлюється новий напрямок – етичний. Одна із перших таких робіт – монографія Д. Парфіта «Причини та особистості», у якій він аналізує проблему ідентичності особистості у зв'язку із різними етичними концепціями і приходиться до висновку, що категорія ідентичності не важлива для сучасної аналітичної

філософії [6]. Після Д. Парфіта до етичного напрямку звернулися Х. Корсгаард, М. Шехтмен, К. Ровейн.

Основна думка етичних концепцій полягає в тому, що особистість визнається моральною істотою, яка здатна керувати своєю поведінкою і має свободу волі. Такий погляд має Х. Корсгаард, яка стверджує, що особистість – це автор свого життя, що і робить її тотожною собі [2, с. 121]. Схожу тезу висловила М. Шехтмен у своїй концепції нарративної ідентичності. За її словами, ми стаємо особистостями, коли «розвиваємо та оперуємо з автобіографічними нарративами» [8, с. 100]. Особистість зберігає тотожність собі, тому що коли вона пізнає теперішнє, то керується минулим досвідом, який також впливає на її майбутнє. Протяжність нарративу в часі і є критерій тотожності особистості. К. Ровейн підкреслила, що тотожність особистості в першу чергу пов'язуємо із соціальним контекстом, оскільки без суспільства немає особистості [7, с. 48].

Етичні концепції ідентичності особистості підкреслюють роль суспільства у формуванні особистості. Із чим ми повністю погоджуємося. На нашу думку, при розгляді проблеми ідентичності особистості не можна нехтувати соціальним аспектом, тому вона повинна стати однією із актуальних проблем у соціальній філософії.

Сьогодні у філософії часто говорять про соціальну ідентичність, але мають на увазі теорії, що були запропоновані соціальними психологами Г. Таджефом і Дж. Тьорнером, які визначають це поняття як частину так званої Я-концепції індивіда, яка походить від його знань про приналежність до соціальної групи (чи груп) разом із цінностями і відчуттям важливості приналежності до цієї групи [3, с. 13]. Соціальна філософія не може послуговуватися згаданим тлумаченням соціальної ідентичності, тому що з нього випливає, що соціальна ідентичність не окрема категорія, а частина світогляду кожної окремої особистості.

На нашу думку, в історії філософії розуміння соціальної ідентичності особистості сягає далі, ніж згадані психологічні концепції ХХ ст., і не обмежується ними. Навпаки, філософське розуміння проблеми ідентичності особистості повинно стати методологічною базою для побудови спеціальних концепцій у людинознавчих та суспільствознавчих дисциплінах.

Соціальне розуміння цієї проблеми як і вона сама було закладено Дж. Локком, який вважав, що поняття «особистість» і «людина» – це різні ідеї. Під «людиною» він мав на увазі індивіда, а «особистість» він витлумачив, як розумну істоту, що мислить, суб'єкта нагород і покарань, тобто таку що здатна нести відповідальність за свої вчинки [5, с. 194]. Серед сучасників, що підтримали його погляд, був юрист Е. Лоу, який схвально поставився до розмежування термінів особистість та людина, і вказував, що особистість слід розглядати саме як об'єкт, до якого може бути застосоване покарання, чи якого можна нагородити, тобто у соціальному значенні [4, с. 2]. Квінтесенцією соціального розуміння людини є філософія К. Маркса, який вказував, що сутність людини – це «сукупність усіх суспільних відносин» [1, с. 3].

Отже, особистість – це соціальна категорія, тому її тотожність самій собі слід розглядати у соціальній філософії. Взаємодіючи із іншими, особистість набуває різних властивостей, виконує різні функції, які ми і називаємо соціальною ідентичністю. Якщо у соціальній психології під ідентичністю розуміють відчуття приналежності до певної групи, що дає підставу характеризувати себе як її члена, то соціально філософське розуміння ідентичності повинно походити від філософської категорії тотожності. Особистість набуває соціальної ідентичності не тоді, коли вона це усвідомлює, чи у неї виникають певні емоції щодо соціальної ролі, а коли властивості одного індивіда будуть такими самими, що й властивості іншого в межах певної соціальної групи. При цьому зазначимо, що соціальну ідентичність слід розглядати як найбільш узагальнений вид ідентичності, який властивий будь-якій людині, тому що вона взаємодіє з іншими у суспільстві. Тобто будь-яка ідентичність, наприклад гендерна чи національна, є за своєю природою соціальною ідентичністю, тому що особистість набуває їх лише взаємодіючи з іншими членами суспільства.

Наразі перед соціальними філософами стоїть завдання пояснити процеси формування, набуття і зміни соціальної ідентичності, керуючись філософською категорією тотожності, що також є перспективою наших майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. Маркс К. Тезиси о Фейербахе / Карл Маркс // Сочинения К. Маркса и Ф. Энгельса : [изд. 2; в 50-ти томах]. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1955 – 1981. – Т. 3. – С. 1–4.
2. Korsgaard C. Personal Identity and the Unity of Agency : A Kantian Response to Parfit / Christine Korsgaard // *Philosophy & Public Affairs*. – 1989. – № 18. – P. 101–132.
3. *Language and Identities* / ed. by Camen Iltamas and Dominic Watt. – Edinburgh : Edinburgh University Press. – 306 p.
4. Law E. A Defence [by E. Law] of Mr. Locke's Opinion Concerning Personal Identity [in His Essay Concerning Human Understanding] in Answer to the First Part of a Late Essay on That Subject / Edmund Law. – Cambridge : Printed by J. Archdeacon Printer to the University, 1769 – 43 p.
5. Locke J. *An Essay Concerning Human Understanding* / John Locke [ed. by A. S. Pringle-Pattison]. – Oxford : The Clarendon Press, 1924. – 433 p.
6. Parfit D. *Reasons and Persons* / Derek Parfit. – Oxford : Clarendon Press, 1984. – 560 p.
7. Rovane C. *The Bounds of Agency : An Essay in Revisionary Metaphysics* / Carol Rovane. – Princeton : Princeton University Press, 1998. – 260 p.
8. Schechtman M. *Staying Alive : Personal Identity, Practical Concerns, and the Unity of a Life* / Marya Schechtman. – Oxford : Oxford University Press, 2014. – 214 p.